

BOHUMILA SARNOVÁ

Duben

Duben je blázen odjakživa.
Hned drsný je
hned se zasní.
Hned spustí z hůry hromobití
vzápětí čelo zjasní.
A nálad má
jak stará panna
co v koutě plány spřádá.
Hlavně je ale kavalírem
jenž máji větrem mává.
Když vlahým deštěm
zem umývá
a nad květy se vznáší
i v našich duších pookřívá.
Zimu z nich teplem plaší.

FOTO Ivo HAVLÍK

Analýza moci a podřízenosti

JEENNY FARELOVÁ

Heinrich Mann, jeden z nejvýznamnějších německých spisovatelů 20. století, nositel Nobelovy ceny za literaturu, zemřel v exilu v Kalifornii před 75 lety, 12. března 1950. Před rovnou stovkou let, v roce 1925, vyšel v češtině Mannův román *Poddaný* (v něm. originálu *Der Untertan*). Vladimír Sedláček z měsíčníku KS Irska The Socialist Voice přeložil stať *Heinrich Mann: „The Loyal Subject“* – ostrá analýza moci a podřízenosti v čase 75. výročí spisovatelova úmrtí.

Mannova literární tvorba, hluboce se zabývající společenskou spravedlností a politickými změnami, je dodnes aktuální. Mannovo dílo je definováno ostrou kritikou převládajících společenských poměrů své doby, zejména mocenských struktur Vilémovské říše (Německa za panování císaře Viléma). Jeho romány jsou literárními mistrovskými díly a kriticky odrážejí ducha jedné éry.

Založení Německé říše v roce 1871 znamenalo počátek autoritářského národního státu ovládaného militarismem, poslušností autoritě a nacionalismem pod pruským vedením. Tento systém představoval zájmy vládnoucích tříd – zemské aristokracie a buržoazie – které si udržovaly moc represí. Za vlády Viléma II. po roce 1890 se říše stala agresivní imperialistickou mocností, která odrážela potřebu kapitalismu po globální expanzi a vedla k první světové válce.

Román *Poddaný* (1914, publ. v angličtině jako *The Loyal Subject* v r. 1998) zachycuje podstatu vilémovského Německa a kritizuje roli buržoazie při podpoře vládnoucích struktur. Román je součástí Mannovy *Říšské trilogie*, která zahrnuje romány *Chudáci* (1917) a *Hlava* (1925).

Tato díla jsou milníky politické literatury, zabývají se společenským vývojem doby a zasazují se o svržení stávajícího režimu, které nakonec vyvrcholilo revolucí v roce 1918.

Poddaný, Mannův nejslavnější román, je mistrovským dílem i ostrou společenskou kritikou. Karikuje německého občana za vlády Viléma II., odhaluje mechanismy moci, podřízenosti a oportunismu uvnitř říše. Ústřední postava, Diederich Hessling, ztělesňuje typ pokorného subjektu, který se slepě podřizuje autoritě a zároveň usiluje o moc, aby utlačoval druhé. Hessling se vyvíjí z ustrašeného mladíka v nemilosrdného průmyslníka a místního politika, který předvádí odlidšťující účinky autoritářství.

Hesslingova výchova v autoritářské domácnosti a jeho působení na učitele, který oslavuje francouzsko-pruskou válku, jsou příkladem hluboce zakoreněného šovinismu v německé společnosti. Učitelovo učení nenávisti a dobývání připravuje Hesslinga na budoucí války a odráží, jak byla buržoazie podmíněna imperialismem.

Děj románu, odehrávající se v 90. letech 19. století ve fiktivním městě Netzig, vychází ze skutečných historických událostí, jako byly pouliční

nepokoje v roce 1892, výročí válek za osvobození v roce 1813 a Zabernská aféra (Zabern - město v Alsasku, kde došlo v r. 1813 ke střetu civilistů s pruskou vojenskou mocí) a vytváří živý obraz doby.

Mann paroduje *Bildungsroman* (román o vzdělání), ale Hesslingova „výchova“ kontrastuje s liberálními humanistickými ideály. Jeho výchova, místo aby pěstovala morální zralost, ho formuje v nástroj utlačovatelské moci: sebezapření nahrazuje sebeobjevování. Stává se z něj „tvrdý“ muž, který se bez debat podřizuje autoritě a ztělesňuje zkaženého ducha doby. Jeho interakce s ostatními, zejména se ženami, odhalují jeho citový chlad a oportunismus, zrcadlící jeho podřízenost společenským normám a mocenským strukturám.

Hesslingův vzestup v podnikání, armádě, byrokracii a církvi ukazuje, jak podřízenost a konformita s vládnoucími strukturami umožňuje osobní úspěch. Jeho charakter vystihuje podstatu imperialistické buržoazie: chamtivost, hlad po moci a odlidštění. Román také staví do kontrastu upadající liberální buržoazii, reprezentovanou postavou starého Bucka, s rodícím se imperialistickým typem, ztělesněným Hesslingem. Buckův tragický skon symbolizuje zničení humanistických ideálů silicím imperialistickým řádem.

Mannův pohled na společnost však nebyl bez rozporů. Jeho perspektiva ho vedla k tomu, že nově vznikající společnost vnímal jako ovládanou jediným, všudypřítomným myšlením, které také formovalo jeho zobrazení sociální demokracie jako součásti kapitalistického systému poroby.

Příkladem tohoto zjednodušení je postava Napoleona Fischera, odborového předáka a Hesslingova protivníka. Fischerův neúspěch, navzdory jeho náhledu do třídního boje, je připisován jeho oportunismu.

Navzdory těmto rozporům zůstává Mannovo dílo velmi významné. Jeho romány jsou nejen literárními mistrovskými díly, ale také zdůrazňují nutnost společenských změn. Mannův optimismus, zejména jeho naděje na revoluční převrat, dává jeho dílům otevřenou perspektivu. V *Poddaném* to symbolizuje bouřka narušující oslavu zřízení na konci románu. Bouře, přicházející „tam, kde byly masy“, předznamenává nevyhnutelnou revoluci.

Poddaný je jak ostrou uměleckou kritikou buržoazně-aristokratických mocenských struktur, tak dílem s hlubokou historickou a politickou hloubkou. Mann úspěšně zhustil ekonomicko-politické procesy své doby do literárního obrazu a odhalil morální zkaženost systému.

Román vznáší zásadní otázky o moci, porobě a odporu a poukazuje na odpovědnost umělců odhalit mocenské vztahy a provést změnu.

Heinrich Mann napsal ve své slavné esejí *Zola* z roku 1915: „Říše,

kteřá byla založena výhradně na násilí, a nikoli na svobodě, spravedlnosti a pravdě, říše, kde se pouze vydávají a poslouchají rozkazy, vytvářejí se zisky a lidé jsou vykořisťováni, ale nikdy respektováni, nemůže triumfovat, bez ohledu na to, jak velká je její moc.“

Jeho slova se ukázala jako jasnozřivá, rezonovala v dozvucích obou světových válek a zůstávají platná pro všechny imperialistické války.

Literární odkaz Heinricha Manna vybízí ke kritickému zkoumání toho, jak militarismus a imperialismus systematicky deformují a poškozují psychiku jednotlivců, a zasazuje se o humánní společnost.

U příležitosti 75. výročí jeho smrti stojí za to znovu objevit jeho dílo a znovu se zabývat otázkami spravedlnosti, rozumu a lidské důstojnosti, které jsou v něm obsaženy. Heinrich Mann zůstává autorem, jehož hlas rezonuje dodnes.

Z měsíčníku KS Irska The Socialist Voice přeložil **Vladimír Sedláček**

DOVĚTEK REDAKCE: Heinrich Mann (27. března 1871, Lübeck - 12. března 1950, Santa Monica, Kalifornie, USA) byl německý spisovatel, bratr Thomase Manna a strýc několika významných osobností.

V roce 1915 napsal pro časopis *Die weissen Blätter* esej, v níž odsoudil válku a postavil se za demokracii, což vedlo k roztržce mezi ním a jeho bratrem. V roce 1933 byl vyloučen z Pruské akademie umění a jeho knihy nacisté zakázali a pálii. V témže roce pak emigroval do Francie.

V roce 1935 získal československé státní občanství. Domovské právo mu udělilo město Proseč, když ho předtím odmítla radnice Liberce. Od roku 1940 žil v USA, kde i zemřel. Protože byl československým občanem, byly jeho ostatky převezeny z USA do Prahy a odtud po 10 letech do Německé demokratické republiky.

Heinrich Mann byl velice aktivní v antinacistickém hnutí – účastnil se mnoha protinacistických akcí (kongresů, konferencí atp.). V roce 1949 byl zvolen prezidentem Akademie umění NDR, ale do Evropy se z USA již nikdy nevrátil.

Jedním z spisovatelových potomků byla Carla Henrietta Maria Leonie Mann; vzešla z jeho čtrnáctiletého manželství s pražskou herečkou Marií Khan.

Matka s dcerou zůstaly v Praze, protože nestačily utéct před nacisty. Válku přežily, leč Marie Khan necelé dva roky po válce zemřela na následky válečného pobytu v terezínském koncentračním táboře.

Leonie Mann se v roce 1948 provdala za českého spisovatele Ludvíka Aškenazyho. Ještě před svatbou se jim narodil syn Jindřich Mann, česko-německý filmař a spisovatel, který v roce 2013 za svoje autobiograficky laděné dílo *Poste restante* obdržel *Cenu Egona Erwina Kisch*e. Žije v Praze a Berlíně.

Nad pojmy kultura a civilizace

STANISLAV SUJA

Něž se stal termín Západ pojmenováním zeměpisného prostoru od pomyslné hranice mezi východní a západní částí evropského kontinentu, Západem se rozuměla spíše západní civilizace. Tedy civilizace, založená na křesťanských hodnotách, jejíž kolébkou je klasická (antická) řecko-římská kultura, která se různými formami, včetně násilné, začala šířit i do Ameriky, Afriky, Asie a Oceánie. *(Podle náboženské interpretace jejím začátkem měl být sen sv. Pavla, v němž mu měl Bůh dát apoštolský příkaz, aby šel z Asie do Makedonie hlásat dobrou zvěst.)* Centrem této civilizace byl církevní Řím, jakožto místo mučednictví Petra a Pavla, chrám sv. Petra vévodí komplexu Vatikánu.

Německý filozof Oswald Spengler napsal pozoruhodnou knihu esejí *Zánik Západu* (*Untergang des Abendlandes*), jejíž první díl vyšel v Německu těsně před první světovou válkou a druhý o čtyři roky později. Knihou autor vyvolal zejména v akademických kruzích rozporuplné reakce, avšak nastolil žhavé téma, nad nímž se mnozí zamýšlejí dodnes.

Snažil se totiž vysvětlit, proč je podle něj úpadek Západu nevyhnutelný, a mj. připomněl myšlenku řeckého filozofa Seneky *ducunt volentem fata, nolentem trahunt* (osud vede ty, kteří chtějí, a ty kteří nechťejí, vleče). Úpadek evropské civilizace vyvozoval z kontextu dějinného vývoje. Jestliže se podíváme na řecko-římskou civilizaci, vidíme, že procházela stejnými fázemi vývoje jako západní kultura v důsledku úpadku antického světa.

Spengler připomíná, že každá kultura prochází fázemi vývoje, každá je stejným organismem, založeným pouze na odlišných představách. Organismus, bez ohledu na své individuální vlastnosti, podléhá stejnému biologickému rytmu: zrození, rozkvět, úpadek a smrt. Poukazuje též na to, že i dějiny mají svá pevná pravidla, která se týkají všeho živého, a ani člověk, ani jeho produkt, kterým je též kultura, nemůže tomu uniknout. Přes roli jedince, jakožto tvůrce dějin, vývoj světa podle něj řídí věčná sociologická a biologická pravidla.

Vztah kultury a civilizace

Kulturu a civilizaci Spengler odlišuje. Kulturu vnímal jako prvotní rozměr společenského života ve vývoji, kdy středověk je epochou náboženství, tradice, autority a víry. Civilizaci chápal nejen jako souhrn vývojových daností, ale též jako určitou degeneraci, i když současně nevyhnutelný doplněk kultury. Je to doba vědy, pokroku, kultury rozumu, tedy novověk. Člověk kultury vnímá bytí, zaměřuje se dovnitř.

Člověk civilizace ztrácí tento kontakt a jeho aktivita je zaměřena na vnějšek.

Důsledkem toho jsou rozpínavost, militarismus, dobývání, hon za ziskem jako dočasné statky. Většina civilizací podle něj musí projít svým životním cyklem, a proto historici mohou nejen rekonstruovat minulost, ale rovněž předpovědět duchovní formy, trvání, rytmus, smysl a výsledek neukončených etap západní historie.

Spengler vyslovil přesvědčení, že Západ již prošel tvůrčí etapou své kultury a že jak západní kultura, tak i civilizace, se postupně chýlí ke konci, nicméně civilizace může odcházet i stovky let. Připomněl, že Byzanc zanikala více než deset století, židovská civilizace, která se ustavila v jedenáctém století, trvá osm nebo devět set let.

Civilizaci přirovnal k tělu, kterému však chybí duše, ale které existuje do té doby, dokud se nenajde jiná - mladá kultura, která takovému organismu uštědří ránu z milosti. Dalo by se to vyjádřit i tak: dokud se neobjeví noví nositelé kulturních hodnot, bude západní civilizace postupně odcházet, starat se (formálně a vždy účelově – pozn. autora) o dodržování lidských práv, šíření demokracie a západního způsobu života i násilnými prostředky, nicméně podle Spenglerovy teorie se blíží doba nové kultury v Evropě. Jaká to však bude kultura, zatím se můžeme jen dohadovat. (Podrobněji viz SPENGLER, Oswald: *Zánik Západu. Obrysy morfologie světových dějin*. Nakladatelství Academia, Edice Europa. Praha 2011).

Čtyři ohrožení Buchanana

Zajímavá je v souvislosti s rolí Západu rovněž kniha amerického publicisty a komentátora Patricka Buchanana (jednoho z konzervativních poradců za vlády prezidentů Richarda Nixona, Geralda Forda a Ronalda Reagana) nazvaná *Smrt Západu* s podtitulem *Jak vymírání obyvatel a invaze přistěhovalců ohrožují naši zemi a civilizaci*. Západ a Spojené státy zvláště čelí podle Buchanana čtyřem ohrožením: vymírání obyvatel; masové přistěhovalectví lidí různých barev pleti, vyznání a kultur; vzestup protizápadní kultury, hluboce nepřátelské západnímu náboženství, tradicím a morálce; rozpad národů a zběhnutí vládnoucích elit k tzv. světové vládě.

Buchanan vidí jednu z hlavních příčin možného zániku Západu v pokračující ztrátě jeho hodnot, založených hlavně na židovské a křesťanské víře. Viní z toho Karla Marxe, Říjnovou revoluci v Rusku (1917) a její vůdce, ale rovněž další marxistické teoretiky, mj. maďarského filozofa György Lukáče, italského politika a filozofa Antonia Gramsciho nebo též Herberta Marcuse – německo-amerického filosofa a sociologa židovského původu.

Zatímco podle něj Leninova revoluce selhala, jiná „revoluce“, která vypukla v 60. letech v univerzitních kamepech, byla úspěšná, zapustila kořeny ve společnosti a stvořila prý i „novou Ameriku“.

Ve statistických číslech o demografickém vývoji Buchanan uvádí řadu zemí, mj. též Českou republiku. Její demografický stav řadí k nejhorším v západním světě. Ještě horší je však podle něj demografická situace v Rusku, kterou zařadil do kategorie nejvíce „vymírajících“ států. (Podrobněji viz BUCHANAN, Patrick: *Smrt Západu*. Nakladatelství Citadella, 2013.)

Z těchto úvah autora nicméně vyvstává otázka, jak by mohlo Rusko – země s takovou demografickou „perspektivou“, ale přitom s největší rozlohou a zároveň i obrovským přírodním bohatstvím, včetně největších světových zásob pitné vody, usilovat o další teritoriální expanzi, když svého území má více než dost? Jiná otázka je strategická kalkulace spojená se zajištěním stabilních bezpečnostních podmínek země tvářící v tvář expanzi NATO na východ.

Naproti tomu významný americký sociolog – profesor Rodney Stark ve své knize z roku 2014 *Jak Západ zvítězil. Přehlížený příběh triumfu modernity* se zabývá hlavně vzestupem západní civilizace. Vychází z antického Řecka, přes římské impé-

rium a vývoj křesťanství k moderní vědě, kolonizaci, průmyslové revoluci, k soukromému podnikání a svobodám jednotlivce.

Západ, v němž se zrodila modernita, se podle něj stal ekonomicky, politicky, společensky, vojensky i vědecky nejúspěšnější civilizací ne náhodou, ale jako přirozený důsledek hodnot a kultury, která se vyvinula právě díky myšlení a pílí Evropanů. Rozum, tedy racionalita a logické vysvětlení, odlišily západní civilizaci od všech ostatních.

Řím, který přejal řeckou kulturu, se však úpadkem své říše v důsledku otrokářského systému (přínos římského práva zcela opomíjí) stal jen přestávkou ve vzestupu Západu. Úspěch Západu podle něj není založen na surovinách z kolonií a jejich vykořisťování, ale především na jedinečném pojetí člověka jako důstojné a svobodné bytosti vybavené rozumem a vůlí. Tyto hodnoty považuje mj. za „zásadní znak západní civilizace, který pronikl do myšlení a jednání Evropanů od jejich každodenního chování přes vědu až po politiku“. (Podrobněji viz STARK, Rodney: *How the West Won: The Neglected Story of the Triumph of Modernity*. Intercollegiate Studies Institute, 2014, New York).

K tomu se žádá dodat, že dnes právě západní civilizace spotřebovává nejvíce přírodních zdrojů na planetě a podílí se rovněž nejvíce na jejich plýtvání. Dosud to řeší tak, že podíl na důsledcích svého konání zatím úspěšně indukuje do hospodářsky slabších a méně vyspělých zemí. Jak dlouho tento stav může trvat?

A nakonec Streeck

V souvislosti se západní civilizací a odpovídajícím společenským řádem uvedeme ještě alespoň jeden názor. Německý sociolog, profesor Wolfgang Streeck v interview pro periodikum *Česká pozice* řekl 7. srpna 2017: „Vládnoucí třída v jakémkoli systému si myslí a pokouší se o tom přesvědčit ostatní, že systém, který jí zaručuje setrvání u moci, je věčný. Lidé navíc žijí velice krátkou dobu, a ještě kratší mají paměť. Když něco trvá 20 let, hned mají pocit, že tak to bylo vždy a že to tak i vždy bude. To je však nesmysl... Generace, které vyrůstaly na Západě po druhé světové válce, si také myslely, že mír, svoboda, ekonomický růst a demokracie jsou navždy, že válka je už jen slovo z historických knih nebo jiných kontinentů“.

Poukázal též na to, že od sedmdesátých let uplynulého století kapitalistické trhy a velké firmy přerostly národní hranice, staly se globálními. Zatímco v rámci národních systémů je lze krotit, regulovat či podporovat, na globální úrovni je spravovat nelze. Díky tomu se různí oligarchové mohou dnes vyhýbat zdanění a přesouvat svůj kapitál téměř kamkoli si zámají. Výsledkem je situace, kdy politika nemůže, protože nemá schopnosti, napravovat či mírnit důsledek těchto toků, především růst velké sociální nerovnosti. Globální trh je podle něj anarchistický, kontrolován je pouze sebou samým, a to absolutně nestací. Dále mj. poznamenal, že „platí prostá pravda: všechno, co má začátek, musí mít i konec“ a hlavní otázka podle něj nyní zní: „Kdy kapitalismus skončí a co přijde po něm?“

Nastíněné úvahy předkládáme váženému čtenáři ve zkrácené podobě jako otevřené otázky, nad nimiž se nepochybně mnozí právem zamýšlíme.

Autor, JUDr. Stanislav Suja, je členem Unie českých spisovatelů

Unie českých spisovatelů

KLUB
ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH
SPISOVATELŮ z.s.

SLOVAK
PEN
CENTRE

si dovolují Vás společně pozvat na

II. Literární salon

Své nové knihy představí

Jiří Žáček (KČSS)

Dušan Spáčil (OS ČR)

Eva Frantinová (UČS)

Vladimír Skalský (SC PEN)

...více informací v přiložené tiskové zprávě

Poděkování Františku Sarnovi za užití výtvarného díla

Literatura • Umění • Kultura

NAJEDNOU KUNDERA DOBRÝ

MILAN BLAHYNKA

Upozorněn, že v antologii Forum 24+ se píše o Kunderovi, vrhl jsem se zvědavě na článek Petra Hlaváčka Kunderův unesený Západ a spor o střední Evropu.

Začátek článku je slibný. Autor konstatuje, že Milan Kundera je vnímán jako prominentní československý (ex) komunista, nebo francouzský prozaik. Historikové se sváří o interpretaci Kunderova angažmá v padesátých a šedesátých letech, jiní připomínají, že jeho odchod do Francie nebyl exilem. Ve stínu tak pro českou i evropskou veřejnost zůstává důležitá dimenze Kunderova díla, totiž esejistika. Řekněme, že snaha o důvěryhodný objektivní přístup je důležitější než zjednodušené protiklady. Hlaváček má pravdu, když píše že Kundera byl – ovšem – jen částí veřejnosti – „vnímán“ napřed jako komunista a pak jako exkomunista – ovšem jen omylem a jen v různých obdobích –, dokonce komunista a pak exkomunista prominentní. Ze byl tak vnímán, neznamená, že jím také skutečně byl, a o tom se autor slůvkem nezmiňuje. Holá pravda je, že

Kundera komunistou byl, ale důležité je, jakým:

komunistou ždanovského typu, anebo naopak komunistou, jakými byli Biebl, Nezval, Kainar, tj. beroucím vážně ideje osvobození a spravedlnosti pro všechny, ideje, díky nimž komunismus vítězil do té doby, než se zdiskreditoval praxí málem ve všech zemích, kde se dostal k moci. Skutečností, že Kundera nebyl pro komunismus obojího typu, je, jak říkají Slováci: neurékom.

Především je tu fakt, že komunista Kundera psal bez ohledu na oficiální normy a byl také střídavě v menší i velké nemilosti. V menší: když sice napsal básnickou skladbu do soutěže k oslavě Julia Fučíka, ale napsal ji mistrně tak, že sice neměla uvěřitelnou konkurenci a nešlo ji ignorovat, ale při neudělení první ceny byla „oceněna“ urážlivě až cenou druhou. Básník si dovolil napsat nikoli oslavnou skladbu o čítankovém hrdinovi, ale o omamné krásě jarní Prahy, která dává Fučíkovi sílu deklarovat mocného úskočného komisaře gestapa. Ve větší nemilosti: když Kundera časopisecky otiskl verše svých budoucích Monologů, ocitl se v dočasné nemilosti a knižní vydání té sbírky úslužní recenzenti podrobili ostré kritice. Ani v šedesátých letech nebyl prominentním komunistou, jinak by před jejich koncem a před okupací republiky nevystoupil na spisovatelském sjezdu s projektem, pro který byl – ne poprvé – ze strany vyloučen.

Připustíme, že historikové

se sváří o interpretaci Kunderova angažmá v padesátých letech, jak tvrdí Hlaváček. Má pravdu, že dosud je o to angažmá spor. Je to však spor nikoli už mezi literárními historiky, ale jenom mezi publicisty, kteří se vydávají za historiky neprávem; kteří časopisecké verše, první dvě Kunderovy knížky, a zejména jeho články a eseje si přečetli jen povrchně a předem zaujatě. Pro nikoho, kdo četl opravdu pozorně, neplatí Hlaváčkovy slova, že důležitá dimenze Kunderova díla, totiž esejistika, pro českou i evropskou veřejnost „zůstává ve stínu“.

Právě naopak, právě z ní se ví, jak Kundera nebyl poplatný vnucovaným publikačním normám a jak nesedí v Hlaváčkově článku nálepka „někdejší prosovětský komunista“.

Co však sotva lze připustit,

je Hlaváčkův výklad Kunderova eseje Unesený západ aneb Tragédie střední Evropy. Hlaváček netají, že francouzský originál vyšel jako Unesený západ aneb Tragédie střední Evropy, zatímco anglický překlad v The New York Review of Books udělala z podtitulu název, takže americká verze upřednostnila Tragédii střední Evropy. „Paradoxně tak byl připraven dvojí přístup k interpretaci, podle toho, kdo jakou verzi čte!“, soudí Hlaváček. „Pro jednu to byla disputace o středoevropanství mezi Západem a Východem, pro druhé o sounáležitosti střední Evropy k západnímu civilizačnímu okruhu“. Hlaváček evidentně patří k těm druhým, kteří nevidí nebo nechťejí vidět, co Kundera napsal o svém zážitku srpna 1968 u nás a pak ve Francii:

„Ještě otřesen touto trojí tragédií, již byla invaze do Československa, jsem přijel do Francie a pokoušel se vysvětlit francouzským přátelům, k jakému kulturnímu masakru po invazi došlo. ‚Představte si! Byly likvidovány všechny literární a kulturní časopisy! Všechny bez výjimky! To se v českých dějinách nikdy nestalo, ani za nacistické okupace za války!‘ / Jenže moji přátelé se na mne dívali s rozpačitou shovívavostí, jejíž smysl jsem pochopil později. Opravdu, když byly v Československu zlikvidovány všechny časopisy, věděl o tom celý národ a s úzkostí pocítil celý dosah této události. Kdyby dnes zmizely všechny kulturní časopisy ve Francii či v Anglii, nikdo by si toho nevšiml, ani jejich vydavatel. V Paříži, i v docela kultivovaném prostředí, se při večeři hovoří o televizních pořadech, a ne o časopisech.

Protože kultura už postoupila své místo. Její zmizení, které jsme v Praze prožívali jako katastrofu, otřes a tragédii, se v Paříži prožívá jako něco banálního a bezvýznamného, sotva postřehnutelného, jako ne-událost.“

Předlouhý citát

mi čtenář snad odpustí, protože v něm je klíč k hlubšímu pochopení názvu Unesený Západ. Podle Kundery skutečnou tragédií střední Evropy „není Rusko“, které už předtím, než si podmanilo kulturně výsostné země střední Evropy, o žádné střední Evropě nechťelo vůbec vědět, uznávajíc jen kulturu západní a východní.

Západní Evropa, sama ztrácejíc „smysl pro svou kulturní identitu“, odepsala střední Evropu, nevidíc v ní nic než její politický režim“. A tak středoevropské kulturní a umělecky inspirativní země, očekávající pomoc ze Západu, alespoň ve velké, byť jen verbální solidaritě v podobě kampaně v rozhlase, televizi a velkých novin a časopisů, vzhlížely k němu marně. Západ už byl jiný než před rokem 1938, už byl převálcován velkými médii k nezájmu o velké kulturní hodnoty.

A jsme u kořene jakoby objektivní

interpretace zásadní úvahy a vlastně celého odkazu Milana Kundery. Není to interpretace, ale prostě falšování. Je to účelová redukce na autorem nezamýšlený politický rozměr jeho díla. Když byl Kunderův Žert neinformovanými médii vnímán jako odpověď na srpen 1968, ačkoli byl napsán dlouho předtím, a jako takový hbitě přeložen do řady jazyků a paradoxně zjednal svému autorovi světovou slávu, Kundera se marně bránil, že nenapsal román politický. Zjednodušující a často násilná a mylná politická interpretace Kunderova díla a života zas jednou nyní našla příležitost. Už pohotově vydání Uneseného Západu (2023) vyjevilo, že Kundera, pro dnešní oficiální nekulturní politiku dlouho nepřijatelný, je za dnešní války nedaleko za českými hranicemi najednou dobrý. Neboť je zdánlivě snadno politicky zneužitelný bez ohledu na jeho skutečný smysl a význam.

Pochvalná recenze ve Foru 24+ to zneužití jen korunuje. A Kundera se už bránit nemůže.

FOTO: Petr Izák Nejedlý

První literární SALON: Pechová, Brožek, Petiška

První Literární salon společně uspořádaly dva spisovatelské spolky - Unie českých spisovatelů a Obec spisovatelů. Večer moderoval Petr Žantovský. Autoři byli odměněni grafickými listy z ateliéru Františka Samy.

Jaroslava Pechová (1950) představila již sedmé vydání své knihy *Zpáteční lístek do posledního ráje* Oty Pavla.

Lubomír Brožek (1949) listoval ve své poeticko-výpravné publikaci *Kuks*.

Martin Petiška (1951) hovořil o titulu *Evropská kniha živých* a uvedl svoji v pořadí 100. knihu *Podivuhodné cesty Ámose Goldsilbera*.

Večer se konal ve Slovenském domě, na snímku jsou zleva Petr Žantovský, Jaroslava Pechová, Lubomír Brožek a Martin Petiška.

FOTOGRAFIE

PETR CINCIBUCH

Než Adolf Svoboda odešel bojovat do světové války, která se ještě neuváděla jako první, nechal se v ateliéru firmy František Zástěra v Úpici vyfotografovat. Kolorovanou fotografií zasadil do ozdobného rámečku. Na obrázku byl v slavnostní dělostřelecké uniformě. Bylo mu 27 let. Doma zanechal roční dceru a ženu Annu, které psal pravidelně dopisy, které ona ukládala do velké zásuvky skříně. Byly jich desítky a měly exotické známky, takže jsem je později všechny vystříhal v prvotním klukovském sběratelském nadšení. Ani jeden dopis jsem si nepřečetl. Také dědův obrázek přečkal válku a nakonec skončil na půdě mezi odloženou veteší. Teprve když jsem rozum bral a sháněl se po tom málu, co zbylo po předcích, jsem fotografií pietně vyvěsil v tzv. Babiččině podkrovním pokoji našeho venkovského domu u Berouna. Osud dědovy fotografie tím neměl být ukončen. Náš dům je u lesa a téměř osamocen, a tak jsem jeho okna opatřil mřížemi. Nenapadlo mě, že tím naopak vzbudím zájem zlodějů. Jednoho zimního dne, kdy teploměr klesnul pod 15 stupňů a nekalitní zabezpečovací zařízení firmy Jablotron přestalo fungovat, parta cikánů vylomila v noci mříž a zdevastovala uvnitř vše, co tam bylo. Když za žádným obrazem nenašla očekávaný trezor, odnesla si, co se blýskalo nebo co se dá prodat v bazaru. Dědova fotografie patřila k těm věcem.

V paměti dávno zasutá událost, kterou mi vypravovala v dětství matka, se prodrala před oči při pohledu ona prázdnou zeď. Když byla na dítě, vzbudil je v noci zděšený křik vyděšených slepic. Její otec, můj

dědeček, vstal do tmy a přistihl partu cikánů, jak v kurníku škrtí jednu slepici za druhou. Zápas o zbývající nosnice skončil jeho rozbitou hlavou od hřebíků v plánkách, které zloději vytrhali z plotu. Pytel s mrtvými slepicemi ale zůstal na místě. Tato vzpomínka přeskákala desítky let: CIKÁNI MU TO NEZAPOMNĚLI!

Ale nad tím pozoruhodným světem možná existuje pozoruhodná spravedlnost, kterou by nejspíš někteří nazvali Boží.

Profesor Ryska pozval naši redakci v roce 2011, osm let po popsané loupeži u nás, na tradiční setkání chirurgů v Lokti. V hotelu Ferdinand byla zahajovací večere. Majitel hotelu, velký obdivovatel Monarchie, měl celý hotel vyzdobený fotografiemi vojáků z doby Františka Josefa. Zasedli jsme ke stolu a vyděšená kolegyně se zhrozila, když uviděla můj nepřítelný pohled. Naproti na zdi visela fotografie mého dědečka v dělostřelecké uniformě.

Dnes už jsme zase všichni spolu.

(Fejeton autor původně napsal pro časopis *Medicína a Umění* a vloni zařadil do drobné knížky *Jak jsem pro Tebe zapálil Barcelonu* a dvacet tři Chvílek u kávy; Petrklíč 2024)

LUBOMÍR ŠTROUGAL dvakrát knižně

PAVOL JANÍK

S ohledem na nadčasový charakter přinášíme pohled slovenského spisovatele Pavla Janíka na knižní memoáry Lubomíra Štrougala z let 2009 a 2011.

Dlhoročný významný československý politik JUDr. Lubomír Štrougal zastával viaceré kľúčové pozície v ústrednom mocenskom aparáte, bol ministrom poľnohospodárstva, ministrom vnútra, podpredsedom vlády, tajomníkom ÚV KSČ, členom predsedníctva ÚV KSČ a v období 1970 až 1988 federálnym premiérom. V knihe PAMĚTI A ÚVAHY (Nakladatelství Epoque a Pražská vydavatelská společnost, Praha 2009) vecne a racionálne reflektuje najdôležitejšie udalosti a okolnosti svojho života a pôsobenia na scéne verejného diania.

Treba jednoznačne konštatovať, že Lubomír Štrougal na jednej strane odsudzuje tak nezákonnosti v rokoch 1949 až 1954, ako aj inváziu armád spojeneckých krajín Varšavskej zmluvy do ČSSR v auguste 1968, na druhej strane pozitívne oceňuje misiu JUDr. Gustáva Husáka, ktorú chápe ako pokus o pokračovanie obrodného procesu z konca 60. rokov, ale limitovanými podmienkami okupovaného štátu s výrazne obmedzenou suverenitou.

Zasvätené pritom poukazuje na skutočnosť, že G. Husák pri osobných rozhovoroch s generálnym tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu Leonidom Brežnevom opakovane, ale neúspešne žiadal o stiahnutie sovietskych vojsk z nášho územia.

Veľkou ekonomickou záťažou pre Československo bola aj vlastná dvestotisícová armáda, ktorej redukcia by priniesla okamžité hospodárske a sociálne efekty, ale ani tento zámer sa nepodarilo uskutočniť. (Pre porovnanie – súčasná Slovenská republika disponuje približne desiatnásobne menším počtom príslušníkov a zamestnancov ozbrojených síl.)

Za problematický označuje vôbec proces sovietyzácie Československa, ktoré malo budovať socializmus vlastnou cestou a s demokratickou podporou obyvateľstva, nie prostredníctvom násilných metód a ústavného zakotvenia vedúcej úlohy komunistickej strany.

Autor pokladá negatívne postoje k osobnosti G. Husáka za nehorázne a navyše neraz národnostne podfarbené. Uvádza, že zhoršujúci sa zdravotný stav štátnika, ktorý bol navyše politickým väzňom v období stalinizmu, ho postupne viedol k rezignácii a k určitému stupňu nezáujmu najmä o ekonomickú problematiku.

Autor publikácie upozorňuje na fakt, že nelegálne represie z prelomu 40. a 50. rokov 20. storočia mali popri domácich vinníkoch svojich dirigentov z radov sovietskych rozviedkových služieb a svoju úlohu v nich zohrali i provokácie zo strany západných výzvedných orgánov.

Konštatuje, že Československo od 60. rokov s určitou publicitou, ale najmä v tichosti naprávalo dôsledky justičných deformácií a skrivodlivostí, ktorých súčasťou bolo aj potrestanie zodpovedných osôb.

S množstvom otáznikov odzrkadľuje éru Michaila Gorbačova, ktorý napriek globálnej popularite mierotvorcu ani počas svojej historickej návštevy Prahy v apríli 1987 nemienil riešiť problém prítomnosti sovietskych vojsk u nás.

Posledný generálny tajomník ÚV KSSZ a prvý i posledný prezident ZSSR s detailnou znalosťou krehkej rovnováhy síl bipolárne usporiadaného sveta nesie zodpovednosť za stratu medzinárodného postavenia vlastnej krajiny, ktorá bola dovtedy nespochybniteľne jednou z dvoch svetových supervelmocí.

Svojím konaním nielen umožnil, ale priamo zorganizoval dramatické zmeny aj v ostatných štátoch Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Mimochodom – Československo bolo v roku 1989 bez zahraničnej zadlženosti, kým nasledujúce obdobie prinieslo vznik dlhov v astronomických výškach.

S empatiou vníma citlivý vzťah Čechov a Slovákov, ktorý aj v budúcej historickej perspektíve vníma ako blízky a priateľský. Chápe, že ku konštituovaniu samostatných štátov na báze republík dvojčlennej československej federácie prispeli politické rozdiely, vyjadrené aj vo volebných výsledkoch v ČR a v SR.

Slovensko si podľa neho väčšmi uvedomovalo pozitíva svojho sociálno-ekonomického, vedecko-technického, vzdelanostného a kultúrneho rozvoja pred zmenou režimu koncom roka 1989.

Z rýdzo subjektívneho hľadiska je zaujímavé, že Lubomír Štrougal sám seba názorovo definuje ako liberála a etnicky sa označuje za potomka saských baníkov, ktorí sa v 18. storočí presídlili do stredných Čiech.

Oprávnene poukazuje na nové nezákonnosti a nespravodlivosti po novembri 1989 – nielen v procese privatizácie, ale i v polohe doživotného obmedzovania ľudských práv na základe lustrácií. Ako niekdajší šéf rezortu vnútra, ktorý riadil aj rozviedku a kontrarozviedku, zaujíma principiálny postoj k činnosti Ústavu pre štúdium totalitných režimov, ktorému denné hlásenie mestského policajta stačí ako nezvratný dôkaz na medzinárodnú kompromitáciu svetoz-

FOTO Alena VYKULILOVÁ

námeho českého spisovateľa žijúceho vo Francúzsku – Milana Kundery (1929–2023).

Ako zodpovedný ústavný činiteľ vie, že spravodajské služby všetkých moderných štátov sa pripravujú s veľkým predstihom na krajné možnosti budúceho vývoja, vrátane potenciálnych vojnových konfliktov a diverzného pôsobenia v tyle nepriateľa.

Dovoľte mi malé odbočenie na ilustráciu spoľahlivosti lustrácií – teda vypisovania údajov z úradných listín štátnych orgánov. Podľa Obchodného registra Slovenskej republiky bola PhDr. Dana Podhradská (bytom Kolískova 4 v Bratislave) od 2. 4. 1998 do 24. 10. 1999 konateľkou Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov; v skutočnosti na uvedenej adrese býva PhDr. Dana Podracká, ktorá bola konateľkou pertraktovanej edičnej spoločnosti – to sú tri chybné písmená v jednom mene, ktoré má v správnej podobe osem písmen, čo naozaj predstavuje takmer neuveriteľný omyl.

Predpokladám, že skreslený údaj nemôže zmeniť nijaká osoba ani inštitúcia, pretože by išlo o pozmeňovanie autentického archívneho dokumentu.

Knihu Lubomíra Štrougala treba privítať v kontexte analogických, strategických a analytických pohľadov osobností, ktoré spoluvytvárali spoločenský pohyb v rozpätí štyroch desaťročí, pretože podobné svedectvá z prvej ruky majú dozaista väčšiu hodnotu ako neraz trápne i márne úsilia dodatočných vykladačov histórie skladajúcich tendenčné obrazy minulosti na báze interpretácií čiastkových poznatkov či útržkov administratívnych záznamov.

+ + +

Kniha Lubomíra Štrougala JEŠTĚ PÁR ODPOVĚDÍ (Nakladatelství Epoque a Pražská vydavatelská společnost, 2011) nadväzuje na autorovu publikáciu Paměti a úvahy (2009), pričom sa usiluje konkrétnejšie odpovedať na otázky čitateľov, ktoré predchádzajúce dielo vyvolalo.

Pokus priblížiť Štrougalove poznatky, skúsenosti a názory na základe jeho dlhoročného pôsobenia v československej vysokej politike však paradoxne skôr generuje viac zásadných otázok ako uspokojivých vysvetlení.

Dozaista treba verejnosti pripomenúť a mladším pokoleniam načrtnúť kľúčové fakty o živote a kariére JUDr. Lubomíra Štrougala (1924–2023). Pracoval v aparáte KSČ (od roku 1949), bol vedúcom

tajomníkom juhočeského Krajského výboru KSČ (1957–59), ministrom poľnohospodárstva (1959–61), ministrom vnútra (1961–65), tajomníkom Ústredného výboru KSČ (1965–68), podpredsedom vlády (1968–70), predsedom federálnej vlády ČSSR (1970–88).

Z uvedených skutočností vyplýva niekoľko podstatných okolností. Prvé knižné svedectvo poskytol vo veku 85 rokov a druhé vo veku 87 rokov s odstupom viac ako dvoch desaťročí od ukončenia vlastnej politickej činnosti.

Celý život kontinuálne funkčne postupoval v systéme vlády jednej politickej strany a dominantného veľmocenského postavenia Sovietskeho zväzu v strednej a východnej Európe. Prínavenšom ako šéf rozhodujúceho silového rezortu získal bezprostredné skúsenosti s riadením a praktickými možnosťami spravodajského a bezpečnostného aparátu vo vnútropolitických i v zahraničnopolitických dimenziách.

Niekdajšia neprerušovane stúpajúca kariéra, ako aj neskoršie postoje L. Štrougala potvrdzujú jeho pragmatizmus a schopnosť vziať do úvahy akékoľvek premenlivé spoločenské realie. V tomto zmysle sa nevdojak vyníma solitérne postavenie Gustáva Husáka, ktorý sa do vysokej politiky vrátil v roku 1968 a v nasledujúcom dvadsaťročí bol jediným členom najvyššieho mocenského centra (predsedníctva ÚV KSČ) so zážitkami kruto mučeného politického väzňa v 50. rokoch.

Vrcholné československé vedenie počas normalizácie teda nepozostávalo iba z dvoch skupín, z ktorých jedna podporovala sovietsku okupáciu ČSSR a druhá prítomnosť cudzích vojsk brala na vedomie ako fakt. Na rozdiel od politikov, ktorí poznali iba šachové pohyby medzi rozličnými straníckymi a štátnymi funkciami, G. Husák bol jedinou osobnosťou, ktorá na základe vlastných psychických a fyzických útrap garantovala, že následky invázie spojeneckých armád na naše územie nemali obľudný charakter, vrátane možných rozsudkov smrti a potenciálneho masového väznenia rozličných kategórií obyvateľov.

Štrougal na jednej strane formálne odmieta konšpiračné teórie, ale na druhej strane zasvätené poukazuje na angažovanosť tajných služieb v ovplyvňovaní spoločenského vývoja – osobitne na sklonku roka 1989 – a to nielen špeciálnych orgánov NATO, ale predovšetkým sovietskeho bezpečnostného personálu v Prahe.

Za zmienku dozaista stojí, že človek, ktorý dokázal svoju obratnosť už spomínanou nepretržitou politickou kariérou v drese KSČ, v čase vzniku svojich knižných memoárov vyzdvihoval ako kľúčového protagonistu českej ľavicovej scény sociálneho demokrata Miloša Zemana.

Ešte výraznejší otáznik vyvoláva tvrdenie, že v druhej polovici 70. a prvej polovici 80. rokov sa prekazilo úsilie o zapojenie vtedajšej opozície do verejného života prostredníctvom Národného frontu (dobového oficiálneho združenia politických strán a spoločenských organizácií).

A predstavte si, kto zamýšľaný experiment podľa L. Štrougala zmaril. Pravdaže na najvyššej medzinárodnej úrovni bol proti nemu generálny tajomník ÚV KSSZ Leonid Brežnev, lenže na domácej pôde údajne – citujem: „Radikálove ve Státní bezpečnosti, vedené generálem Lorencem...“

Tu už treba uviesť historické fakty z kariéry Ing. A. Lorenca, CSc. (nar. 1939). V roku 1970 prešiel z armády do funkcie kryptológa na Federálnom ministerstve vnútra, v roku 1973 autor šifrovacieho algoritmu ŠA-1, v roku 1975 ukončil vedeckú aspirantúru v obore kybernetika na ČVUT v Prahe, v roku 1977 menovaný do funkcie náčelníka Zvláštnej správy FMV (ústredného orgánu šifrovnej a kryptoanalytickej služby ČSSR), v rokoch 1981–85 náčelník Správy ZNB hlavného mesta Bratislavy a Západoslovenského kraja, v roku 1983 menovaný do hodnosti generálmajor, v roku 1985 menovaný do funkcie prvého námestníka federálneho ministra vnútra, v apríli 1989 menovaný do hodnosti generálporučík, v decembri 1989 až v marci 1990 konzultant kancelárie federálneho ministra vnútra.

Jednoducho A. Lorenc nebol v druhej polovici 70. a prvej polovici 80. rokov šéfom Štátnej bezpečnosti, a tak ani nemohol vo vymedzenom období zastrešovať jej radikálov. Nevedno, či išlo zo strany L. Štrougala o dôsledok vysokého veku alebo o nejaký neobjasnený zámer.

V každom prípade citovaný zarážajúci výrok spochybňuje celkovú dôveryhodnosť akýchkoľvek iných prezentovaných vyjadrení, informácií a stanovísk.

Vo všeobecnosti kniha poukazuje na to, že mocenské garnitúry, o ktorých byť i nebyť rozhodoval Kremľ, nemohli uskutočňovať samostatnú politiku. Lenže rovnako ju nemôžu realizovať ani vládnuce elity, závislé od vôle Washingtonu či Bruselu. A je zjrejmé, že sa to univerzálne týka menších štátov vo vzťahu k veľmoci, v ktorej gravitačnom poli sa v určitom štádiu historického vývoja objektívne nachádzajú.

PŘEČETLI JSME PŘES RAMENO

Kutnohorský náboženský mír z roku 1485

V letošním roce uplyne 540 let od uzavření smlouvy v Kutné Hoře o náboženském míru, která je považována za definitivní epilog husitské revoluce a zároveň za zahájení cesty k náboženské toleranci z nutnosti.

Koncem 70. let 15. století panovalo v českých zemích dvojvládí. Po mírové dohodě mezi králi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem v Olomouci roku 1479 získal Matyáš spolu s oběma Lužicemi a se slezskými knížectvími pod svou vládu i celou Moravu a ponechal si přitom, stejně jako Vladislav, titul českého krále.

Sdružení české katolické šlechty, Jednota zelenohorská, které původně bojovalo na straně Matyáše proti husitskému králi Jiřímu z Poděbrad, přeneslo zprvu svůj nepřátelský postoj i vůči Vladislavovi jako Jiřího nástupci. Vladislav však s Jednotou zelenohorskou postupně dospěl ke smíru, když katolické straně umožnil získat větší podíl na moci v království. Situace dospěla dokonce tak daleko, že hrozilo nebezpečí násilné restaurace poměrů před husitskou revolucí.

Násilné restauraci ovšem zabránilo povstání radikálních kališníků v Praze 24. září roku 1483. Proběhlo podobným způsobem jako první pražská defenestrace v roce 1419. Nenávidění reprezentanti obou hlavních pražských měst byli vyhozeni z oken radnic. Nepokoje propukly i na Malé Straně. Další podezřelí konšelé byli zajati, vyslechnuti a po přiznání viny popraveni. Vůdci povstání

nakonec zkritovali vášně vzbouřeného davu obvyklým způsobem: umožnili mu vyplnit pražské kláštery a židovské město.

Dne 26. září obsadili povstalci také Pražský hrad a Vyšehrad. Do čela města se vrátili předáci z doby poděbradské éry. Převrat v Praze přispěl k omezení panovnické moci a zabránil obnovení předhusitských poměrů. 6. října roku 1483 pak uzavřely tři pražské obce smlouvu o jednotě a společném postupu, která upevnila nadvládu utrakvistů.

Smlouva obsahovala nekompromisní ustanovení, z nichž nejradikálnějšími byly zákaz přijímání pod jednou způsobou v pražských městech, zákaz smíšených sňatků mezi utrakvisty a katolíky a požadavek, aby panovník potvrdzoval jen pražskými obcemi navržené radní!

Vladislav Jagellonský, který naslouchal svým konzervativním rádcům, chápal zprvu převrat jako urážku svého majestátu. S Prahou se pak dohadoval po celý rok, než dospěl ke smíření.

Výsledkem vyjednávání byla mírová smlouva, která získala definitivní podobu na kutnohorském zemském sněmu, jenž proběhl ve dnech 13.–20. března 1485. Nejvýznamnějším článkem smlouvy byla zásada, známá jako kutnohorský náboženský mír. Podle této zásady měl každý člen stavovské obce i všichni poddaní svobodu vyznání.

Bohdan Kaňák, týdeník Český zápas, 23. března 2025, kráceno